

*Před čtyřmi lety vznikla myšlenka vytvořit třísvazkové dějiny protifašistického odboje v Československu jako kolektivní práci skupiny historiků. Jde o náročnou práci, která se nutně zabývá základními problémy společnosti dvacátého století: fašismus a antifašismus, válka a mír, revoluce a národně osvobozenecský boj, demokracie a tyranie, nacionalismus a vlastenectví — tato a jiná témata příliš vrostla do našeho století a nelze o nich psát bez vášně a zaujetí. Je to zápas o pravdu moderní doby a jakákoliv chladnost myšlení to nemůže zakrýt.*

*Autoři trilogie o dějinách československého odboje přistoupili k práci s vědomím velké odpovědnosti. Tyto dějiny se udály a lidé je již nemohou změnit; mohou je však znovu „prožít“, pochopit jejich smysl a jejich pravdu, a tím porozumět lépe své současnosti. Válka a revoluce jsou stále ve středu pozornosti člověka, ať už chce, nebo nechce — žijeme v nemilosrdném století, před jehož bouřlivostí se není možno ukrýt.*

*Autoři jsou si vědomi, že začali pracovat na velkém tématu nejnovějších dějin, jehož dosavadní zobrazení neuspokojovalo ani historiky, ani odbojáře, ani společnost. Jsou si vědomi angažovanosti této práce a chápou ji nikoli jako posluhování, ale jako odpovědnost a službu zájmům proletářské revoluce — objektivního, historicky nutného a spravedlivého procesu, který pokračuje — má tedy svou minulost, přítomnost i „smysl“.*

*Je naše historiografie druhé světové války schopna dostát těmto nárokům? Je svým marxismem s to klást dějinám více otázek a nalézt více a správnějších odpovědí než jiné metody? Má již dost síly vytvořit syntetický obraz dějin protifašistického odboje a revoluce? Vždyť její dosavadní vývoj nebyl jednoduchý: Konstituovala se teprve nedávno, a to ještě za složitých podmínek dogma-*

tických deformací, a navíc výzkum dějin odboje u nás po řadu let stagnoval.

Tuto situaci nelze pochopitelně překonat naráz. Historiografie může jen postupně pronikat k pravdě o úloze Čechů a Slováků v moderní evropské historii, k hlubšímu pochopení „národního problému“, vztahu vlastenectví a internacionalismu, smyslu proletářské revoluce v národním vývoji. Začíná kriticky hodnotit i úlohu českého slovenského nacionalismu a nacionálního sentimentu a nutně se při tom střetává s historickým „komplexem odvozenosti“ a s filosofií „národní malosti“. Klade si otázku, zda a jak se mohou malé evropské národy změnit z objektu dějin v jejich subjekt, a v souvislosti s tím se snaží nově pochopit i specifiku cesty Československa k socialismu a prozkoumat tradice našeho socialistického myšlení.

Mladá československá historiografie se poctivě snaží překonat pozůstatky apriorismu příznačného pro padesátá léta; je si však vědoma, že k tomu dnes již nestačí jen dobrá vůle, a snaží se najít metody, které by umožnily vysvětlit dobu z ní samé, z jí vlastních příčin, rozporů a historických souvislostí. Proto se také „vrací ke klasikům“, učí se u nejlepších představitelů marxistického myšlení po Leninovi a neuzavírá se ani metodologickým podnětům nemarxistů — v analýze problémů „veřejného mínění“, „psychologie mas“, existenciálních situací, „každodennosti“ atd.

O národně osvobozenéckém boji a jeho vyústění v lidově demokratickou revoluci se v posledních letech hodně diskutuje — nejen mezi právníky a filozofy (jako v letech 1954—1956), ale především mezi historiky. V těchto diskusích stále více rozhoduje respekt k faktům a ke konkrétnímu historickému materiálu, jejich cílem je dobrat se smyslu a filosofie nejnovějších dějin národů Československa, jejich síly a velikosti, ale i jejich slabosti a nemoci. Postoj k vlastní minulosti „bez pověr a iluzí“ nebývá ovšem populární — ani u nás, ani jinde. Není však jedinou cestou k prohloubení vědecké pravdy, ke správnějšímu zobrazení historických sil, které tyto nemoci revolučním způsobem léčí?

Daná úroveň marxistického myšlení a úroveň vlastní disciplíny ovlivňuje i autory této práce. Sami dobře vědí, jaké jsou jejich možnosti a slabiny. Proto předkládají

veřejnosti tento nástin ještě před napsáním vlastních třísvazkových dějin protifašistického odboje a revoluce. Nemá být předem danou „kostrou“ připravované trilogie, na kterou by se v dalších letech navěšovalo „maso“ — fakta a příslušné části oděvu. Jeho úkolem je informovat o dnešním stavu bádání, vytvořit pracovní hypotézu, která by byla v další práci dialekticky popřena a vyvolala nové, pozitivní tvůrčí síly a myšlenky. Nástin má dále upozornit na nedostatečně prozkoumané nebo nevyřešené problémy, na hlavní deformace v minulém pójetí a naznačit možnou cestu jejich objasnění, byť někdy jen v otázkách. V nástinu nebude tedy „všechno“, zejména nebude možná důkladná faktografická argumentace a některé problémy nebudou ve vzájemných proporcích.

Je pravděpodobné, že se také nepodaří vždycky zachytit daný stav monografického výzkumu. V průběhu dosavadní práce se totiž podařilo vytvořit velký kolektiv obětavých pracovníků z ústředních škol a ústavů, z krajů i okresů, historiků, archivářů i pamětníků. Výsledky jeho úsilí ovšem dosud často nedospěly do stadia publikování a teprve během dalších let je bude možno využít a zobecnit.

Nástin nemá sloužit jen pro potřeby samotné historiografie, chce napomoci i naší propagandě, zejména v letošním jubilejním roce, a pomoci v diskusích se zahraničními historiky.

Vzhledem ke všem těmto skutečnostem je třeba považovat tuto knihu za „nedokončenou“. Autoři by byli rádi, kdyby práce na ní pokračovaly a kdyby se jí zúčastnil co největší kolektiv historiků i pamětníků. Uvítají proto, bude-li se o ní diskutovat, budou-li se moci těchto diskusí zúčastnit a dostanou-li k nástinu co nejvíce připomínek.

Závěrem děkují autoři desítkám lidí, kteří se k nástinu vyjádřili již v přípravném stadiu, i těm, kdož jim pomohli radou a nepublikovanými materiály.

Praha, březen 1965

Československý výbor  
pro dějiny  
protifašistického odboje